

Доц. др Дејан Д. Антић¹
Филозофски факултет
Универзитета у Нишу
Депарتمان за историју

УДК 94:323.1(=163.41)(497.115)''1924''
930.2(093.2)''1924''
323.285(=18)(497.115)''1924''

УПУТ ЗА РАД ЖАНДАРМЕРИЈЕ У ЦИЉУ УНИШТАВАЊА КАЧАЧКИХ БАНДИ У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ ИЗ 1924. ГОДИНЕ*

АПСТРАКТ: По завршетку Првог светског рата ослобођена територија Старе Србије интегрисана је у систем новоформиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Пред централним властима у Београду наметало се тада питање ликвидације феудализма, економског опоравка и нормализације међунационалних односа на просторима Косова и Метохије и јужне Старе Србије. Отпор новом друштвеном поретку и систему власти од стране једног броја Албанаца на југу земље отежавао је процес решавања наведених питања. Перманентна деструкција система која се огледала у деловању Косовског комитета и Качачког покрета (1918-1924) са циљем дестабилизације тадашње јужне Србије, предмет је нашег интересовања. Најважнији акценат посветили смо представљању документа који осликава безбедносне прилике тога времена. Настао је у Команди жандармерије у Београду, 8. новембра 1924. године и носи наслов: „Упут за рад жандармерије у циљу уништавања качачких банди“. Копија документа пронађена је у Архивском одељењу Института за националну историју у Скопљу у оквиру фонда „Главен генералштаб“ војске Краљевине СХС/Југославије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Упут, Жандармерија, Краљевина СХС, Албанци, Качачки покрет.

КОСОВСКИ КОМИТЕТ И КАЧАЧКИ ПОКРЕТ (1918-1924)

Током Првог светског рата албански национализам тражио је своје упориште у аустроугарској политици и деловању труп Двојне монархије на територији окупираних српских земаља. Како је ратни неуспех Беча и његових партнера на балканском ратишту 1918. године

¹ dejan.antic@filfak.ni.ac.rs

* Рад је урађен у оквиру пројекта број (179074), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

разочарао албанске националисте, многи од њих су бежећи пред српским и француским снагама склониште потражили у шумама Албаније, а убрзо затим и у Скадру где су 7. новембра 1918. године образовали покрет под именом Комитет народне одбране Косова. Циљ његовог оснивања била је реализација великоалбанског пројекта утемељеног на одлукама Призренске и Пећке лиге. Косовски комитет, како је гласило друго и чешће употребљавано име овог покрета, своје јавно деловање започео је 28. новембра 1918. године на обележавању Дана албанске заставе. Међу оснивачима Комитета налазили су се Хоџ Кадриу из Приштине, Ђерим Беголи, Хусни Џури из Ђаковице и други албански екстремисти чија се делатност у почетку огледала у ширењу пропаганде, те писању и слању захтева и меморандума великим силама, првенствено Италијанима и Енглезима, не би ли се обезбедио простор за актуелизацију теме „албанског проблема“ на мировним преговорима у Француској. Жива пропагандна активност нарочито је била усмерена против успостављања цивилне и војне власти новоформиране државе Срба, Хрвата и Словенаца на територијама које су различитим процентима биле насељене албанским живљем (Косово и Метохија, западни делови јужне Старе Србије и Македоније). Током 1919. године овом покрету ће се прикључити Бајрам Џури, Хасан Приштина, Ферхад Драга, Кристи Пљаћи и други, после чега ће рад чланова Комитета на стварању услова за формирање Велике Албаније, чије би границе досезале до Скопља и Новог Пазара, бити интензивирањем, употребом свих расположивих средстава.²

Фактор који је посебно ишао на руку албанским иридентистима било је отворено неслагање званичног Рима и Београда по питању судбине Албаније. Италија је желела контролу албанске обале Јадрана и реализацију Лондонског уговора склопљеног 26. априла 1915. године због којег се је италијанска држава сврстала на страну сила Антанте,³ док је Краљевина СХС задржала своје интересовање у правцу северне Албаније, што ће је трансформисати у главну препреку италијанском експанзионизму према источним јадранским обалама и у Албанији уопште.

Знајући за настојања војног и политичког врха Краљевине СХС да потврди и појача своје присуство у деловима северне Албаније, Италијани су у албанском национализму пронашли прихватљивог савезника за сламање југословенских амбиција. Њихова војнообавештајна служба помагала је деловање Косовског комитета из Скадра, а италијанске дипломате су отворено радиле на томе да се представницима провизорне албанске

² Богумил Храбак, „Косовски комитет 1918-1924. године“, *Зборник радова Филозофског факултета*, бр. XXXII (2002), Косовска Митровица 2003, 137-139.

³ *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996*, том I (1876-1918), priredio: Momčilo Stojković, Beograd 1998, br. dok. 179, str. 441-445.

владе Турхан-паше Перметија омогући заступање албанских интереса на Мировној конференцији у Паризу. Не би ли допринеле отварању питања албанских граница и обезбедиле успех своје политике на преговорима у Паризу, италијанске обавештајне службе одлазе и корак даље, те додатно охрабрују и подстичу вође Косовског комитета на подизање побуна у јужним и југозападним пограничним областима Краљевине СХС и широм територије Косова и Метохије, надајући се да ће ескалација насиља пореметити политичке односе у југословенској држави и олакшати пут италијанском продору на Балкан.⁴

У пословима креирања безбедносних криза и дестабилизације ширег региона северне Албаније, Косова и Метохије и западних делова јужне Старе Србије и Македоније, Косовски комитет се највише ослањао на деловање Качачког покрета. Реч је о покрету састављеном од разбојничко-одметничких групација албанске националности које су интензивним терористичким дејствима (1918/1919-1924) угрожавале безбедност на територији под контролом снага Краљевине СХС.⁵ У вези с тим, историчар Богумил Храбак истиче да је Качачки покрет на КиМ, западној Македонији и у Рашкој области много старији од „проблема насталих балканским и Првим светским ратом“, али да је Косовски комитет још у првим данима свог деловања извршио инструментализацију припадника овог покрета са циљем подизања оружаних побуна на Косову, Метохији и у Подримљу, и све то наравно уз велику политичку и материјалну подршку италијанске војске и њених обавештајних служби.⁶

Са побољшањем политичких позиција Косовског комитета долазило је и до јачања и омасовљења Качачког покрета. Разлози за неприхватања власти новостворене државе Срба, Хрвата и Словенаца и одметања незанемарљивог броја Албанаца у качаке били су разноврсни. Међу њима треба поменути процесе разоружавања и реквизиције које су спроводиле војне власти. Не треба занемарити ни крвну освету која је била у сагласју са албанским обичајним правом, али не и у складу са законима државе СХС због чега су многи извршиоци кривичног дела убиства (ради освете) били гоњени од стране жандармерије. Други мотиви за одметништво могу бити укореењена склоност ка пљачки или избегавање војних и пореских обавеза према држави. Међутим, најважнији разлог бујања качачког покрета после 1918. године свакако је била изражена нетрпељивост Албанаца према новим властима⁷ и потпуно неприхватање политичке реалности у јужним крајевима

⁴ Ђорђе Борозан, *Велика Албанија, поријекло – идеје – пракса*, Београд 1995, 76-77.

⁵ Владан Јовановић, „Губици југословенске жандармерије у сукобима са качацима и комитама 1918-1934“, *Токови историје*, бр. 1-2 (2007), Београд 2007, 9-10.

⁶ Богумил Храбак, „Косовски комитет 1918-1924. године...“, 144.

⁷ Документационо одделение „Д-р Велимир Брезоски“ при Институтот за национална историја, Скопје (даље: Документационо одделение ИНИ), фонд (даље: ф): Главен генералштаб, кутија (даље: кут): XXXVI/8, бр. 805, стр. 1.

Краљевине СХС, инспирисано идејом Хасана Приштине, Бајрама Џурија и осталих старешина Косовског комитета о великоалбанској држави.

Интереси Италије и Албанаца су се добрим делом подударали. Рим је желео дестабилизацију Краљевине СХС, док су Албанци радили на реализацији мегаломанског великоалбанског пројекта који је у том тренутку подразумевао стварање „аутономне Албаније под протекторатом Италије“. Иако је центар политичког деловања албанских иридентиста био у Албанији, њихова мрежа обухватала је и вароши унутар државе СХС попут Скопља, Ђаковице, Пећи, Приштине, Качаника, Вучитрна и Дебра, у којима су функционисале њихове локалне ћелије.⁸

Осим политичко-дипломатске акције и агитовања, албански фактор се у мноме ослањао на рад качачких банди које су директно угрожавале југозападне границе југословенске државе, али и саму унутрашњост косовско-метохијске области. Још 2/15. децембра 1918. године Начелник среза Источног М. Ј. Дедовић обавештавао је команданта места Пећ о намери Албанаца да: „подигну устанак у целој Метохији и противу српске власти и војске са циљем да Метохију присаједине Албанији у чему ће им дати помоћ званична Италија, која је обећала подршку у топовима, пушкама, митраљезима и муницији“.⁹ Упркос италијанским обећањима, покушај наоружаних групација северноалбанског племена Малисора да се средином децембра 1918. године пробију у ширу област Метохије био је осујећен од стране југословенских оружаних снага код Јуника.¹⁰

Сличних оружаних сукоба који су подсећали на праве ратне епизоде било је и током следеће године. Треба навести албански устанак у Плаву и Гусињу од фебруара 1919. године, или онај на чијем су челу били Азем Бејта, Садик Рама и Рамадан Шабан, који је довео до великих потреса и немира у Дреници и Подрмиљу.¹¹ Чак ни области централног и северног Косова нису биле поштеђене албанског тероризма. У Косовској Митровици деловала је Турско-арнаутска организација са Ферхадом Драгом на челу. Политичко-идеолошки курс ове организације био је комплементаран циљевима Косовског комитета.¹² Зато ће њене присталице октобра 1919. године утицати на избијање још једне оружане акције Албанаца, али сада на просторима око Вучитрна, Подујева и Звечана.¹³

⁸ *Југословенска држава и Албанци*, том I, приредили: Љубодраг Димић, Ђорђе Борозан, Београд 1998, бр. док. 206, стр. 209.

⁹ *Југословенска држава и Албанци*, том I, бр. док. 196, стр. 198-199.

¹⁰ Goran Antić, „Kosovski komitet i Kraljevina SHS u svetlu jugoslovenskih izvora 1918-1920“, *Istorija 20. veka*, br. 1/2006, Beograd 2006, 31.

¹¹ Исто, 32-33.

¹² *Југословенска држава и Албанци*, том I, бр. док. 379, стр. 336-337.

¹³ Исто, том I, бр. док. 384, 386, 388, 389, 391, стр. 340-341, 342-343, 344.

Оружани инциденти низали су се један за другим и током 1920. године. Хаотичност и стање које је претило да се потпуно отргне контроли у појединим јужним и југозападним деловима Краљевине СХС подстакло је централне власти у Београду да озбиљно приступе решавању проблема насталих деловањем качака, сузбијању њихових разбојничких активности и стабилизацији безбедносних прилика на тлу Косова и Метохије и Македоније. Осим коришћења оружаних метода са циљем неутралисања побуњеника, Министарство унутрашњих дела Краљевине СХС је 1921. године објавило и амнестију свим одметницима који су желели да се предају. Рок важења амнестије је више пута пролонгиран. Иако се један број албанских побуњеника вратио својим кућама, то није гарантовало потпуни мир, јер су качачке банде наставиле своје пљачкашке походе и нападе, скривајући се по косовскометохијским планинама или по дубини суседне албанске територије.¹⁴

Пракса је показала да жандармеријске снаге нису биле сасвим довољне да се обрачунају са одметницима. Због тога је влада Краљевине СХС у септембру 1922. године одобрила формирање тзв. „летећих одреда“ чији је задатак био да прогоне и сузбију деловање качачких и вироовских чета. Услед великих напора и уз подршку војске и помоћних одреда, жандармеријске снаге су током 1923. и 1924. године успеле да ослабе позиције качачких банди и умање могућност њиховог ефикасног деловања. Успех је са собом носио и одређени број жртава које су југословенске снаге трпеле у сукобу са побуњеницима. Нарочито велики број страдалих и рањених жандарма везује се за 1924. годину у којој је угушена албанска побуна у Дреници. Те године према званичном извештају Министарства иностраних дела Краљевине СХС у сукобу са качацима пострадали су 1 жандармеријски официр и 56 жандарма, док је 19 жандарма рањено. У периоду од 1919. до 1923. године у сукобу са албанским бандама у областима Косова и Метохије и Македоније, као и у пограничним зонама, страдало је близу 600 жандарма. Историчар Владан Јовановић је упоређујући број настрадалих жандарма у сукобима са комитским четама и качацима с правом изнео мишљење да је „качачки покрет био далеко опаснији по југословенску жандармерију“ од покрета наоружаних присталица ВМРО-а.¹⁵

Интензивни сукоби припадника југословенске војске и жандармерије са одметничким бандама на југу земље наметали су обавезу војним и цивилним властима Краљевине СХС да утврде и примене најефикаснији модел деловања својих снага у смеру успешног сузбијању тероризма и

¹⁴ Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*⁴, Београд 1999, 221.

¹⁵ Владан Јовановић, „Губици југословенске жандармерије...“, 11, 15; Драги Маликовић, „Качачки покрет на Косову и Метохији 1922-1924“, *Баштина*, св. 16 (2003), Приштина – Лепосавић 2003, 231.

гушења учесталих побуна. Осим директног сукоба са побуњеницима, ефикасна употреба оружане силе подразумевала је добру стратегијску процену, прикладан формацијски распоред, вештину прилагођавања и маневрисања сопственим снагама, могућност опседања непријатељских позиција и прихватање асиметричног начина војевања, будући да се често радило о обрачуну са мањим или већим терористичким групама. С тим у вези је у Команди жандармерије у Београду, 8. новембра 1924. године, под ознаком „Поверљиво Ј.Б. Бр. 2989“, објављено упутство под насловом: „Упут за рад жандармерије у циљу уништавања качачких банди“, потписано од стране тадашњег команданта жандармерије, дивизијског ђенерала Војислава Н. Томића.¹⁶ Текст или упутство било је намењено официрима и жандармима ангажованим на сузбијању побуњеничких активности албанских иридентиста на тлу Косова и Метохије и у западним областима јужне Старе Србије и Македоније. Њиме се покушао разоткрити менталитет Албанаца и представити деловање качачког покрета, његове стратегије, састав, начин оперисања и борбе. Осим тога, Упут доноси прецизне инструкције југословенској жандармерији о акцијама и активностима које треба предузети ради елиминације качачког терора и обезбеђивања лојалности муслиманског живља Краљевине СХС.¹⁷ То је разлог због којег смо историјско сведочанство о сложеним безбедносним приликама у јужним и југозападним крајевима Краљевине СХС током двадесетих година претходног столећа, под насловом „Упут за рад жандармерије у циљу уништавања качачких банди“, у нашем раду приказали у интегралном облику.

Документ

„Упут за рад жандармерије у циљу уништавања качачких банди“

Увод

По многим срезовима Јужне Србије живе Арнаути. Народ суров, некултуран, неповерљив, лукав, непокоран, са правним појмовима из

¹⁶ Војислав Н. Томић (Крагујевац, 24. X 1878 – Београд, 11. XI 1937) српски генерал. Истакао се у ратним операцијама током Првог светског рата (1914-1918) најпре као командант 2. батаљона XII пешадијског пука, а потом и као командант XI пешадијског пука. После рата наставља официрску каријеру. У периоду од 17. децембра 1923. до краја 1928. године налазио се на функцији команданта жандармерије Краљевине СХС. Види: Mile Bjelajac, *Generali i admiral Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, Beograd 2004, 292-293.

¹⁷ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, Упут за рад жандармерије у циљу уништавања качачких банди, стр. 1-13.

најстаријег периода развијања кривичног права: „приватне реакције“, која се испољава у виду „крвне освете“, крај тога неприступачан за ма какве поуке и до крајности конзервативан у својим застарелим појмовима о правима и дужностима према држави.

Такав је менталитет Арнаута.

Тај менталитет Арнаута нису могли променити Турци за све време њихове управе над крајевима Јужне Србије. Ми смо у том правцу имали видних успеха. Има крајева где су Арнаути пришли државним властима, покоравају се и помажу власти; има крајева где престаје крвна освета, али да све арнаутско становништво у Јужној Србији промени свој менталитет треба дугогодишњег рада. И баш ради тога свога менталитета одмеће се Арнаутин од власти и ствара донекле и из политичких разлога качачке банде. То нам је једно наслеђе Турске која није знала или није могла да укроти Арнауте и присили их на покоравање законима и властима, зато и данас још имамо качачких банди, које су постојале још и под турском управом ових крајева (на пр. браћу Коњух, Сулејман звани Ђел-Гурад и.т.д.).

Арнаути се одмећу од власти и постају качаци из следећих разлога:

1. Крвна освета

Како је напред наведено, код Арнаута постоје правни појмови, још из онога доба правног развијања док је постојала крвна освета Леке Дукађинца. У Јужној Србији има арнаутских племена, који се већ сто година међусобно крвно свете. Муслимански свештеници у том правцу ништа не предузимају. И зато Арнаутин схвата као своју свету дужност да убије убици члана њихове породице или племена. Они кад би могли, ова убиства не би ни пријављивали властима, већ би сами прибавили задовољење убивши члана противничке породице или племена.

Како се ова убиства не могу дати у тајност пред властима и ова потражују кривца, кривац пак по својим правним појмовима сматра да је извршио убојство, јер му је то била света дужност, бега од власти, постаје качак. Поред тога што многи лично врше крвне освете, поједини имућнији потплаћују обично криминалне типове, да на место њих убијају и на тај начин потенцирају ту крвну освету. Врло често крвна се освета откупљује златом: 20-30-50-100 лира.

На овај начин, дакле ради крвне освете, одметнуло се од власти 50% данашњих качака.

2. Неповерење и непокоравање према властима и међусобна нетрпељивост, слаб појам о заједници.

Арнаутин је неповерљив. Он сваки рад власти прати неповерењем. Има случајева, да их је власт позивала да плате неку таксу, међутим власт није ставила ради чега их позива. Како су неповерљиви, одмах су посумњали да их власт хоће притворити и одметнули су се.

Непокораване према наређењима власти такође је разлог одметању. На пр. греши противу једне наредбе, власт га ради тога позове или нареди да се доведе, међутим он неће да пристане власти већ се одметне. Дрски су и лако се сукобљавају и туку оружјем због жене, земљишта, воде (наводњавање њива и ливада).

3. Избегавање војним обавезама

Живот Арнаута је патријархалан, а оличен је у њиховом обичају и начину живота. Полазећи на војну дужност, он се издваја из своје околине, и долази у нову њему посве непознату и неразумљиву. По природи непокоран, тешко подноси војну дисциплину – и из тих разлога бега од војне дужности. Власти га потражују као војног бегунца и он се одмеће. Број војних бегунаца данас је знатно мањи.

4. Склоност ка пљачки

Има крајева у којима су Арнаути врло склони пљачки – крађи, то су нарочито племена дуж нове границе (планинци), као и Арнаути из Албаније.¹⁸ Та склоност ка пљачки им је урођена и сматра се донекле као одлика. Налазимо врло богатих Арнаута који се баве пљачком, и који држе читаве банде у циљу вршења пљачке (на пр. Кера Садриобалда).

Арнаути кад се одметне од власти, у прво време задржава се у близини своје куће. Пошто му то са временом, јер га власти потражују, постаје немогуће, мора да се склања даље од своје куће, ту обично наилази на качачке банде, који га примају у своје друштво, и сад тек постаје прави качак. Има их и таквих, који не улазе у качачке банде, већ побегну у Албанију, или коју варош, или у који други удаљенији срез, где их нико не познаје.

Качачким бандама у првом реду је циљ пљачка. Међу њима има неколико које се издвајају, па сем пљачке врше и политичку агитацију. То су банде које одржавају везу са Косовским комитетом (Кера Садрибалда, Мемет – Делија - Мали, Асан Сејда из Јуника, Фериз Салкових, Саид Адровић, Бека Хаировић и други).

Тај Косовски комитет постојао је још за време турске управе, дакле још пре рата за ослобођење 1912. године. Како онда, тако и сада циљ му је „Велика Албанија“ чије би се границе протезале све до Скопља. У Косовском комитету главну улогу играју Бајрам Џур из Краснића у Албанији, Хасан бег Вучитрилија и Елез Јусуф.

Верска нетрпељивост муслимана и хришћана и повлађивање од стране турске управе, да убијају хришћане и отимају туђе земље и имовину.

Један део качачких банди зимује на нашој територији; те банде имају слабу везу са Косовским комитетом. Други део качачких банди зимује у Албанији, и то по највише у околини Силојице (Мусина ливада), Круме, Пишкопеје, Корче, а одлазе и у Скадар и Тирану.

¹⁸ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 1.

Ту им вође Косовског комитета држе говоре и дају им инструкције за рад. Изгледа да су качачке банде, и то оне које зимују у Албанији обавезне, да известан део пљачке предају Косовском комитету.

Косовски комитет поставио је доста велики број качака [нечитко] са наше територије на разне положаје дуж наше границе. Има их који су префекти (у Круми), командири жандармерије, жандарми, а многи су се населили дуж границе и.т.д. Постављања ових људи дуж границе има по свој прилици циљ да олакшају качачким бандама прелаз преко границе, убацивање банди на нашу страну и пребацивање курира и поште на нашу страну.

Тачно је, да Косовски комитет одржава везу са бугарском македонском револуционарном организацијом, чија је база Корча, откуда убацују чете у Струшки, Охридски, Ресенски, Крушевачки и Кичевски крај.¹⁹

Изгледа, да Косовски комитет нема толиког утицаја на качачке банде, колико га имају неке виђеније личности из вароши и барјактари племена, који ове банде искоришћују у своје сврхе и сматрају их као своје заштитнике.

Арнаути подељени су на племена (фисове). Племена у свакој прилици иступају, као једна целина. На челу фиса стоји „барјактар“. Раније је тај барјактар био командант оружаних људи дотичног племена, данас је то нека врста поглавице племена. Положај барјактара прелази од оца на сина увек у истој породици дотичног племена.

I. САСТАВ, КРЕТАЊЕ И НАЧИН БОРБЕ КАЧАЧКИХ БАНДИ

а.) Состав качачких банди.

Качачке банде састављене су из одметника обично истог среза или околине, махом од млађих људи бескућника и нерадника. У њима има по некоји из удаљенијих крајева, али то у мањем броју. Вођа је обично какав интелигентнији, окретнији и храбрији, који се истиче као противник данашњег стања. Банде које упадају из Албаније састављене су из Арнаута поданика Албаније, качака избеглица са наше територије који им служе као путовође и познаваоци терена.

б.) Кретање качачких банди.

Качачке банде крећу се искључиво на терену који познају. У непознатом крају тешко се оријентишу и зато се боје пролазити у крајевима где

¹⁹ Сарадња Косовског комитета и ВМРО-а након 1919. године интензивирана је, а број случајева у којима су комитетске чете ВМРО-а користиле територију Албаније као своју полазну тачку за упаде у пограничне области Краљевине СХС био је велики. Види: *Vladan Jovanović, Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918-1929. Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*, Beograd 2002, 189.

им терен није добро познат. По некада наилази се, да је једна банда из удаљенијег краја извршила пљачку на извесном месту али кад се поведу тачнији извиди, одмах се може утврдити, да је иста за време извршења те пљачке била удружена са четом која се обично креће по дотичном месту, где је извршена пљачка, или су у чети били људи, који су их довели на то место, а родом су из дотичног краја.²⁰

Качачке банде кад су без плена, крећу се редовно ноћу, а дању се одмарају негде у шуми, или на местима која се ређе претресају. У сваком случају у близини којег извора или воде, а врло често на положају згодном за борбу.

Качачке банде које су опљачкале стоку ређе се крећу дању, већ обично ноћу. Сва стока упљачкана у округу Битољском, Охридском, Тетовском, Призренском, Пећском и Беранском редовно се претерује у Албанију и то понајвише у околину Круме (Малесију), а коњи и у Скадар. Стока упљачкана у осталим окрузима наше територије ређе се претерује у Албанију, већ из среза у срез или још и даље у суседни округ. Стока упљачкана у тим окрузима понајвише се продаје трговцима, или на сајмовима.

Кад се качачка банда креће без плена, осигурава се својим људима из банде. Креће се доста брзо. Ако их гони потера хватају становништво које их је уз пут видело, воде их собом да их не би одали жандармима, и пуштају их тек онда кад су сигурни да је потера изгубила траг.

Кад осете, да им је потера на трагу, често се крећу у кругу тако док потера иде једним правцем. Мислећи да је банда пред њима, дотле су им качаци дошли иза леђа и ту остају.

Кад је банда упљачкала стоку, креће се невероватном брзином. Стоку умеју разним плашењем да натерају на бежање. Обично им секу уши, праве ларму пуцањем од чега се стока плаши и следује за вођом као у паници.

Како се банде са упљачканом стоком не могу кретати на оваквом терену, већ само по извесним каналима, од највеће је важности да жандарми тачно познају те канале.

Ако осете, да их гоне потере и да им је пут пресечен, настоје да заварају траг, мењају правац, па се опет врате истим трагом, да би потера губила време идући за новим трагом.

Храну добијају од јатака, којих имају по многим селима. Неке чете воде собом дечаке старости од 14-16 година, који им служе за доношење хране, воде, дувана и.т.д., а служе им као шпијуни, а воде и жене. Та деца и жене изгледа да им врло добро служе, јер су у стању да врло лако прођу крај наших потерних одељења и патрола, а да не изазову нарочиту сумњу.

Врло су вешти у давању знакова. Знакови су им лајање паса, лисица, курјака, гласови птица и.т.д. Ово врло вешто имитирају, тако да на ово жандарми скоро и не обраћају пажњу.

²⁰ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 2.

в.) Начин борбе качачких банди.

Обично избегавају борбу. У борби су смели и окретни само онда, ако пред собом имају слабе жандарме или ако опазе да је код жандарма и становника настало колебање и плашење.

Страх им је урођен, а нарочито кад имају да се боре са представницима власти. Ретки су примери да су се успешно тукли са жандармима, макар и бројно много слабијим, само ако су се ови храбро и одважно држали. Кад год су у борби имали успеха, увек се може утврдити, да жандарми нису били довољно храбри или су били непажљиви.

Кад год врше напад изводе га на најдрскији начин и обично изненађују немарне и неопрезне.

Циљ им је напада редовно освета или пљачка.

У једном и другом случају најпре тачно врше рекогносцирање терена и прикупе извештаје о стражама, патролама и потерним одељењима. Ако треба да нападну на неку кућу, прибављају тачне податке, ко је све у кући, да ли је дотични домаћин наоружан и да ли има сеоску стражу. Ово врше преко јатака или и сами као преобучени.

Ако је кућа осамљена опколе је из далека, поставе стражу и двојица до тројица бану у кућу, вежу укућане и све отерају у једну собу. Тамо поставе стражу, а остали пљачкају све што стигну. Припрете домаћину, да ће га убити ако дигне узбуну, а како ми је изненадним препадом задан страх, он то не сме ни учинити.

Ако је кућа на коју мисле напасти у сели или у групи кућа, постављају страже које пазе на остале куће, да не би ко притекао у помоћ нападнутоме. Ако би ко покушао да притекне у помоћ, пушкарају се страже с њиме док се не изврши пљачка.

На куће које су у близини какве војничке страже или жандармеријске станице не нападају мање качачке банде. Ако врше такав напад обично то врше две до три банде удружене. У том случају један део изврши препад на дотичну кућу, други део оспе ватром дотичну стражу или станицу, а трећи део подаље држи заседе (страже) да осујети²¹ долазак евентуалне помоћи. Често се дешава, да при нападу на куће служе се лукавствима, ако је капија (врата) закључана издавајући се за жандарме или суседе.

У сваком случају напади на куће дају по извршеној пљачци знак, како би се сви скупили, на већ унапред одређеном месту; при у последње време извршеним пљачкама, такав је знак био пуцање из машинског револвера.

Код пљачке стоке припремају све до ситнице. Сваком је познат пут којим треба стоку терати. Препадне у циљу пљачке стоке врше обично ујутро.

²¹ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 3.

Препад чобанина, отерају му стоку, а понајвише и њега поведу собом па га онда два до три дана пусте.

Кад терају упљачкану стоку распоређују се на следећи начин:

Напред неколико качака као извидница, који рекогносцирају да ли је пут слободан. Иза ових неколико качака који терају стоку. Позади и то на доста великом одстојању остатак качака као заштитница. Ове заштитнице играју велику улогу, јер у највише случајева онемогућују повраћај упљачкане стоке, ако у датом случају постоји само потеря, која их гони у стопу, а нема никаквих одељења која пресецају пут, односно на каналу држе заседе или долазе у бок.

У целој борби са качачким бандама најважније је знати, да они кад се код крећу с пленом увек имају заштитнице, које онемогућавају гониоцима сваки успех, ако се ови бацају само на заштитнице. О овом ће се детаљније говорити у тачци 4. овога Упута.

Пљачка путника, кола, аутомобила врши се такође препадом. Ово врше у свако доба дана и ноћи.

Пљачку путника врше понајвише на пазарне дане, а кола и аутомобила кад рачунају или им је јављено да ће ухватити већи плен.

Како би могли извршити ову врсту пљачке, постављају заседе на зато погодним местима, а то су клисуре, завијутци путева, шуме и усеци у путевима и.т.д, али има случајева где су заседе постављене и на отвореним пољима, а качаци су били сакривени у осамљеној кући или рову.

Обично у тим случајевима постављају две заседе, једна која испада пред путнике (кола, аутомобил) на остојању до 10 корака са пушкама у ставу „нишани“ и наређују да стану. У истом моменту искочи и заседа позади путника (кола или аутомобила), како би овима спречила бегство. Одмах наређују путницима да одбаце оружје и све остале ствари и онда све то покупе. Све то иде брзо и без речи, те је немогуће да жандармеријске патроле, ако су само 1-2 км. удаљене од тога места ништа не осете.

Ако је пут осигуран жандармима или наоружаним мештанима, знају постављати по три заседе. У том случају средња заседа врши пљачку, а остале две прече да жандарми не могу продрети до места пљачке – пушкарајући се са овима.

У том случају по завршеној пљачки на уговорени знак скупљају се на одређеном месту, осигуравајући се заштитницом. Напомињем, да Арнаути у борби врло добро искоришћују терен. Добри су познаваоци оружја и добро гађају.

На случај да су опкољени било на каквом положају или у кући (кули) настоје да воде борбу до у ноћ, па онда настоје, да се извуку, искоришћавајући нехат и немар оних, који су их опколили. У том повлачењу врли су вешти.

Има качачких банди у којима појединци носе и војничке, а и жандармеријско одело, како би могли лакше оперисати.

II РАД ОКО УНИШТАВАЊА КАЧАЧКИХ БАНДИ

Да наш рад у погледу уништавања качачких банди и повраћаја реда и безбедности у Јужној Србији буде имао позитивних резултата, потребно је:

А.) да старешине жандарма, имају потребне услове за руковођење службом у јужним крајевима

Б.) да жандарми имају личне и карактерне особине потребне за вршење службе у овим крајевима.

В.) да акција жандармерије носи обележје нападног карактера

Г.) да је обавештајна служба добро организована

Д.) да се народ постепено придобије за нашу државну идеју.

А.) СТАРЕШИНЕ.

Старешине, које рукују службом јавне безбедности у крајевима које угрожавају качачке банде, морају испуњавати следеће услове:

1.) морају тачно знати колико има качачких банди на њиховој²² територији, ко су вође, њихово име и презиме, од куда су родом, јачина чете – банде са личним подацима поједних качака. Да имају сталне податке о одметницима који нису у бандама и о војним бегунцима.

2.) да имају податке, како је то под А.) наведено и за качачке банде суседних реона – бар у главним цртама, а детаљно о оним бандама које пролазе у њихов реон.

3.) да познају начин борбе качачких банди.

4.) да су интелигентни, како би својим радом придобијали народ за нашу државну идеју и да пружи потребну помоћ у циљу уништавања качачких банди. Да тачно познају народне обичаје.

5.) да су лично храбри.

6.) да су способни своје идеје преносити на потчињене и ове потчинити својој вољи.

7.) да су чврстог карактера и строго морални.

8.) да су физички потпуно способни за теренску службу.

9.) да тачно познају свој реон и граничне пределе суседних реона.

10.) да им је што више загарантована сталност.

Б.) ЖАНДАРМИ

Жандарми морају бити строго морални и неподмитљиви, како би уживали потребни ауторитет и поверење у народу.

²² Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 4.

Станице и жандарми морају бити ослобођени сваке зависности од становништва. Зато је потребно да су станичне менаже што боље организоване, тако да се не снабдевају од мештана, већ да све потребне намирнице купују на велико и на пијацама. Исто тако да патроле у служби и потерна одељења, носе храну собом, односно да се снабдевају са станице. Ово је важно не само да се ослободе зависности од мештана, већ нарочито из разлога чувања у тајности правца кретања.

Жандарм не сме бити поверљив према становништву. Треба да се опходи учтиво, али у разговору треба да је обазрив, како не би одавао званичне тајне.

Жандарм треба да зна, које се качачке банде крећу у његовом реону. Име вођа, јачина банде, ко је све у банди? имена одметника који нису удружени у банде. Имена војих бегунаца. Командири станице сем ових података за свој реон – треба да још знају и сличне податке за суседне станичне реоне.

Жандарми морају бити васпитани, да су у нападу до крајности дрски, да нападом уносе забуну у редове качака. У борби опрезни и плашљиви жандарми нису за службу у Јужној Србији.

Жандарми морају тачно познавати терен, и не треба их премештати без нарочито оправданих разлога.

Жандарм да у служби увек зна правац свога кретања према станици, те да ли се креће на север, југ, исток или запад, где му остаје сопствена станица, где су суседне или успутне станице, где остаје патрола или потерно одељење.

Нарочито да познаје утицај шумице, шуме, села, куће, мостове, јаруге, потока, реке, пећине, клисуре и.т.д. при редовној служби у потери.

Да тачно познаје канале којима качаци терају упљачкану стоку.

В.) АКЦИЈА И РАД ОКО УНИШТАВАЊА КАЧАЧКИХ БАНДИ

1.) Карактер акције

Цео рад око уништавања качачких банди теба да изазове убеђење да иза наших извршених органа ове акције стоји држава и да се тај рад врши само у интересу становништва који је идентичан интересима државе.

Тај рад треба да носи обележје нападаног карактера а никако само карактер обавештењима и одбране. Ако цео рад носи обележје нападаног карактера [нечитко] да становништво добива убеђење да је јака држава и да је у могућности да се успостави ред.

2.) Организација жандармерије

Жандармерија треба своје задатке да извршава на следећи начин:

а.) Појачати редову службу. Под појачањем редовне службе подразумева се да жандармеријске патроле појачају своје редовне активности у поменути

реонима, и да се често крећу у граничним реонима куда најчешће прелазе качаци.²³

Командири станица да не врше прописно контролне службе, већ да се сами стављају на чело патролама као вође, а контроле да врше наравно опет са доста јаким патролама ноћу, контролишући патроле и заседе, али то само онда ако посумња, да му жандарми не врше службу савесно.

Патроле у редовној служби, да су у јачини од 5-15 људи према крају где врше службу.

б.) На територији водова према качачким бандама образовати потерна одељења састављена од жандарма и то тако да према свакој већој качачкој банди стоји једно или два наша потерна одељења, а по потреби и више.

Ова потерна одељења су јачине 15-20-30 људи.

Вође потерних одељења су жандармеријски официри, у недостатку ових, стари жандармеријски подофицири, који су добро упознати на терену и извежбани у овој служби.

Жандарми потерних одељења, да су физички потпуно способни са за службу на терену и познати без порока, добро дисциплиновани. У свим опаснијим приликама храбри и одважни. Да одлично рукују оружјем, нарочито бомбама.

Ова одељења увек снабдети здравом обућом и оделом према добу година.

Приликом поласка у службу увек тачно прегледати оружје, да ли је исправно и да ли имају прописан број муниције. Да има бомбе и завоја за ране.

По могућству, да свако потерно одељење има по један пушко-митраљез.

Добро је да се даду и тромблонске бомбе, ракете за осветљавање и уговорене знаке.

Овим потерним одељењима придати полицијске псе (где их има). Али само псе који су добро дресирани и не одају заседе. Потерна одељења да носе храну собом или се снабдевају са жандармеријских станица, како би била загарантована тајност кретања.

в.) Осигурање комуникација

Главни путеви морају бити стално осигурани дању. Споредни и мање важни путеви морају бити осигурани на пијачне дане и на дане црквених слава.

Осигурање путева организовати у споразуму са управним властима. Пошто немамо довољно људства, да би путеве могли осигурати само са жандармима, треба за ову циљ ангажовати и мештане. Сразмера жандарма према мештанима да је 1:5.

²³ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 5.

За ове страже потребно је на погодним местима подигнути карауле.

Страже да не стоје на сваком путу већ подаље пута заклоњене, да могу осматрати терен, и опет да не падају свакоме у очи. Уопште у погледу организације ове службе придржавати се одредаба Упута за осигурање комуникација.

На дане када саобраћаје аманетна пошта или путују високи функционери (министри, командант армије, дивизије и.т.д.) треба да је осигурање појачано.

Ово специјално осигурање путева, не искључује дужност патрола у редовној служби и потерних одељења, да и она приликом својих покрета претресају терен крај пута и осигурају пут. Пошто ради недостатка људства путеви не могу бити осигурани ноћ, настати да управне власти (а и жандармеријске станице) одвраћају од путовања ноћу.

Исто као што треба обратити пажњу на осигурању путева, исто тако треба обратити пажњу и на осигурању железница (у споразуму са управним властима).

3. Рад патрола и потерних одељења

а.) Полазак у службу.

Пре поласка у службу командир станице односно вођа потерног одељења изврши прегледа над целим одељењем, у погледу функционалности оружја, броја муниције, бомби, резервне хране, завоја и др. Без обзира на вероватно трајање службе обавезно извршити овакав преглед. Иза тога се пуне пушке.

Издазак из касарне треба да буде неприметан са циљем да се сакрије правац кретања. (најбоље ноћу).²⁴

Задатак знају само вође који исти саопштавају патролама и одељењима тек пред извршење задатка.

Знакове распознавања и уговорене знаке саопшти свима жандармима пре поласка у службу.

б.) Покрети патрола и потерних одељења дању.

Распоред при покрету патрола и потерних одељења у јачини од 5-10 жандарма дању да је следећи:

Напред се креће један до два жандарма, као претходница, за њим на 50-100 метара јачи део патроле (одељења) и то у простим редовима; одстојање између редова 10-15 метара.

Распоред редова на цик-цак. Вођа патроле (одељења) у средини. Позади патроле на 50-100 метара један жандарм као заштитница.

Одстојања држе се према терену. Ако је терен откривен одстојања су већа, а ако је шумовит или непрегледан као и ноћу, одстојања су краћа. У

²⁴ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 6.

покрету морају се сва одстојања држати јер ово буни Арнауте, односно јачине одељења а у исто време доводи их у опасност.

Жандарми у претходници да најбоље познају терен.

Побочнице избегавати, при одељењима ове јачине, али ако се сумња да је у близини качачка банда или ако треба проћи кроз теснаце, клисуре и пошумљене крајеве, треба избацити побочнице, али још је практичније обићи теснац једном или обема странама.

Распоред патроле и потерних одељења јачих од 10 људи, у покрету исти је као и код патроле јачине до 10 људи, с том разликом да се и у том случају одређују у претходницу два до три жандарма, а исто толико у заштитницу. Ова јача одељења морају имати побочнице у јачини до три жандарма.

Покрет да се врши у највећем реду без вике и песме. Команде избегавати – споразумевати се уговореним знацима.

Вође патрола и потерних одељења треба да имају на уму да је циљ покрета њихових одељења не само стићи и наћи качаке, већ и тајно доћи да качаци не сазнају или не опазе долазак жандарма, те их тако изненадити у непријатном или неспремном положају.

в.) Покрет патрола и потерних одељења ноћу.

Покрет ноћу врши се по истом распореду као и дању, с том разликом да су патроле (одељења) прикупљенија. При покрету ноћу мора бити нарочита опрезност сваког појединца. Покрет се врши у највећој тишини. Најстрожије забранити пушење и паљење жигица.

Патроле (одељења) нарочито ноћу често ће се зауставити ради ослушкивања. Заустављање врши се на уговорени знак. Овај знак даје вођа. Чим се даде знак за заустављање, жандарми заузимају згодан положај.

г.) Одмор при покрету

Без обзира да ли држи кратки, средњи или дуги одмор, вођа патроле бира за то најпрегледније место.

При кратком одмору остају патроле (одељења) у распореду како су се кретале; при средњем и дугом одмору патроле се прикупе али одмах избацују стражаре за осигурање.

[...] ²⁵

д.) Знаци распознавања и сигнали

Војне знаке распознавања добијају старешине жандармеријских јединица чије је седиште у месту војничког гарнизона од војске и важе за службу по гарнизонима.

За службу жандармеријских патрола и потерних одељења издају знакове распознавања и то:

²⁵ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 7.

1) За досадањи округ Брегалнички, срезове: Прешевски, Жеглиговски, Кратовски, Криво-Паланачки, Дојрански, Струмички и делова срезова Неготинског, Ђевђелијског, Велешког и Скопског, који су на левој обали Вардара – командант Брегалничког жандармеријског батаљона у споразуму са Великим Жупаном Скопске области.

2) За територију округа Тиквешког (сем срезова у првој тачки наведених), Скопског (сем територије под 1. тачком), Тетовског, Охридског, Битољског, Косовског, Призренског, Звечанског и Метохијског – командант 7. жандармеријског пука у споразуму са Великим Жупаном Скопске области.

3) За територију округа Рашког, Пљевљанског, Пријеполског, Белопољског и Беранског – односни командири жандармеријских чета у споразуму са окружним начелницима.

Ови знаци распознавања важе за жандармерију и полицијске органе. Издају се на месец дана; у случају да се опази да су издати или дошли до знања непознатим – одмах се мењају.

ђ.) Заседе

Заседе нека држе патроле у редовној служби и потерна одељења дању и ноћу.

За заседе бирати места куда качачке чете пролазе. Заседе никада не држати на отвореним местима него у јаругама, потоцима, теснацима, на превојима путева који су пошумљени, пошумљеним местима у опште.²⁶

[...]

Вођа патроле (одељења) налази се на углу заседе – претходно је прегледао цео распоред заседе и издао потребна наређења за борбу.

Жандарми не смеју стојати један према другом, већ на цик-цак да им је лакше руковати оружјем и да се међусобно не туку.

Десно или лево подаље од заседе, на каквом дрвету или узвишењу постави се један жандарм, као објавница. Овај жандарм осматра терен и даје уговорени знак у случају ако наилази качачка банда према заседи или промени правац.

На заседи је најстрожије забрањено сваки разговор, пуњење, кашљање, или ма какви покрети који дају знак, који би могао одати заседу.

Сви морају бити буди. Храну и воду морају жандарми имати у резерви.

Сви се морају добро маскирати, да не буду опажени од чобана или мештана, а заузети сигуран заклон.

е.) Борба ако качачка банда наиђе на заседу.

Ако наиђе качачка банда, претходницу и савезницу, пустити да прође кроз заседу.

Тек кад главница качачке банде уђе у маказе заседе и први редови дођу на 10-15 метара до вође патроле (одељења) дакле до оштрог угла заседе,

²⁶ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 8.

вођа патроле (одељења) и њему најближи жандарми баце бомбе, иза тога одмах оспу пушчаном ватром. Одмах иза експлозије првих бомба бацају и остали жандарми бомбе – тако да створе забуну. Иза тога отвара се брза пушчана ватра.

Жандарми на крилима заседе, чим чују прву експлозију бомба пуцајући врше опкољавање.

И после, за време трајања борбе, бацати са времена на време бомбе, да се ствара јачи ефекат. Ако одељење има пушко-митраљез, исти нека се постави на оштром углу, да може дејствовати по дубини.

Она четри жандарма који су позади заседе на први пуцањ од главне заседе похватају и побију претходницу или савезницу.

Нико не сме пре вође – патроле (одељења) отворити ватру. На случај да се качачка банда по све не уништи, већ поједини настану да се извуку – морају се у стопу гонити и не сме се изгубити траг док се не униште.

Ово гоњење се мора вршити у виду оштрог угла, како је била и заседа постављена.

Овакав рад заседе имаће увек успеха.

ж.) Борба, ако патрола или потерно одељење наиђе на заседу качака.

У овом случају главно је да остану жандарми а нарочито вођа патроле (одељења) присебни. Ако је слабија одмах извршити најдрскији напад са бомбама и живом пушчаном ватром према најближима. Последњи редови патроле (одељења) да врше са највећом брзином и највећем реду опкољавање, док се качачка банда не уништи. Ако се по пушчаној ватри види да је качачка банда јача, одмах у виду опкољавања заузети сигурне заклоне и води се борба, док не пристигну појачања. Ни у овом случају не сме се ни под никоју цену одступити, па макар цела патрола изгинула.

У једном и другом случају, ако се качачка банда почне повлачити, у стопу их терати у виду опкољавања.

У виду опкољавања гонити качаке, да се онемогући бочна ватра, којом се ствара забуна и паника код жандарма, него треба створити нашу бочну ватру, да се створи паника у редовима качачке банде. Овако треба радити дању и ноћу, ако патроле (одељења) наиђу на заседе качака.

з.) Борба код изненадног сусрета са качачком бандом.

Код изненадног сусрета са качачком бандом део патроле (одељења) развија се у стрељачки строј у виду опкољавања. Најенергичније врши се напад бомбама, најјачом ватром.

Ако је патрола (одељење) јача, одмах једно одељење иде позади качачке банде да постави заседу и онемогући извлачење.

У ниједном случају борбе не смеју се вршити са качацима преговори нити објашњења. Борба са качацима завршава се онда када се и последњи качак уништи.

За случај да је потери (одељењу) качачка банда побегла, одмах²⁷ избацити једно одељење да пресече одступницу качацима. Ако банда одступа онда у стопу гонити како је то наређено под тачком ж.).

и.) Борба ако се сазна да се качачка банда налази на терену

У том случају у најкраћем и најбржим путем путем извештавати све околне станице, потерна одељења и патроле у редовној служби, које ће се кренути концентрално према месту где се налазе качаци.

Одељења како приспу изврше одмах распоред, како да створе обруч око банде. Одељење које води по рангу најстарији, односно које је у најповољнијим условима, ако је по дану, одмах врши напад. Ако је ноћ не вршити напад док се не сване, сем случаја ако се банда кренула.

Ако има довољно жандарма, онда позади обруча поставити на неким местима или правцима заседе, тако да ако би се банда пробила у обруч да је ове заседе дочекају.

ј.) Борба ако се сазна да је качачка банда у селу.

Село се опколи на исти начин како је под тачком и.) наређено.

Први мештанин који изађе из села ухвати се и пита у којим је кућама банда и које је јачине. Ако овај призна да је качачка банда у селу и којим кућама, одмах једно или више одељења са разних страна неопажено привлачити се кућама и бомбама и пушчаном ватром извршити нападе.

Остала одељења на погодним местима држе заседе и мотре село. Ове заседе не смеју никоме дозволити да изађе из села. Све што наиђе на заседе задржати код истих и не пуштати да се враћају у село нити да излазе из села – ово важи за ненаоружане мештане. Ако наиђе наоружано лице и ако је у сељачком оделу, а не положи одмах оружје, убити га.

Ако ухваћени мештани (мештанин) не признају да је у селу качачка банда, задржавају се код заседе као таоци. У овом се случају одређује један од ухваћених мештана да изазове председника општине, кмета или свештеника ако га има у селу. Од овог мештанина задржи се један члан његове породице као таоц.

Ако изазвани председник (кмет или мештанин) потврди да је у селу качачка банда, извршити напад, како је напред речено. При тому да служи председник (кмет, свештеник) као вођа.

Ако и они најаве да нема качачке банде, изврши се претрес села најдетаљније.

Цео овај напред описани рад врши се, ако су одељења опколила по дању. Ако ли је село опкољено ноћу, не вршити напад ни претрес док се не сване, сем случаја ако би банда покушала да се извуче из села.

²⁷ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 9.

Ако се качаци налазе у селу у кући од тврдог материјала или кули (што се чешће дешава), а те куће (куле) удешене су за одбрану и имају пушкарнице – па је немогуће обичним борбеним средствима (пушчаном и митраљеском ватром, бомбама и тромблонским бомбама) постићи успех – треба ту кућу ваљано опколити и одмах тражити помоћ артилерије. Али за то време док стигне артилерија, треба предузети нарочите мере предострожности како качаци не би побегли. Поставити јак обруч око дотичне куће (куле) где се налазе качаци. Жандарме стално контролисати да не напусте своја места, а сем тога позади тога обруча осигурати се, како одељење не би било нападнуто од јатака или које друге качачке банде, као и ако би качаци пробили први обруч да наиђу на другу линију.

к.) Потера за качацима који су извршили пљачку стоке

Познато је, да се качаци упљачканом стоком врло брзо крећу, и при тому распоређују се како је то под б.) и в.) тачке I. овога Упута описано.

Пошто исти при свом бегству остављају на погодним местима своје заштитнице, апсолутно је немогуће повољни резултат постићи, ако се патроле и потерна одељења упућују у потере за качацима само оним правцем куда су качаци побегли. Овако упућене патроле и потерна одељења наилазе на заштитнице качака, ступе са истима у борбу и ове их задржавају све дотле, док качаци не умакну са стоком. Па се исто понавља све док се упљачканој стоци после не изгуби траг. [...] ²⁸

Трчањем за пљачкашима, кад већ једном ставе плен испред себе, ништа се не може постићи, зато се и трчи напред на прелазе и пролазе.

Како је напред описано, главни покрет наших патрола и потерних одељења врши се у сусрет качачкој банди.

Покрет више одељења и патрола са разних страна толико утиче на качаке, да морају или плен оставити или да се маневрисањем негде склоне и притаје.

Док се год тачно не сазна шта је било са пљачком, једном покретнутом, треба стално бити на опрези и главне пролазе пажљиво чувати. Примера ради нека послужи рад Каљошев 1920. године кад је побегао испред саме потере, само што се је мислило, да је он одавно прешао Кораб, док се је у истину задржавао неколико дана у Зајашком крају.

л.) Претрес сумњивог терена

Дужност је свих жандармеријских патрола и потерних одељења да при покретима и дању и ноћу стално претресају терен.

Нарочито треба претресати сваком приликом и дању и ноћу: колибе, појате, пећине, провалије, гудуре, потоке, шуме и шумице, и сва она места где се могу качаци скривати.

²⁸ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 10.

Најчешће задржавају се качаци дању дубоко у шумама, а у близини извора, чесме или потока.

љ.) Претрес кућа по селима.

Стално треба претресати куће из којих се зна да има одметника или се зна да их има у качачким бандама, и куће познатих јатака качака.

Цела села треба претресати, ако су позната као сумњива да јатакују качацима.

Приликом претреса кућа, патроле (одељења) морају бити нарочито опрезне. При претресу увек водити собом председника општине, кмета или коју угледну личност.

При улазу у куће, ови присутни да први улазе. Само два жандарма нека уђу у кућу, а остали опколе куће, како се нико не би могао на исте извући, и да се обрати пажња на све суседне куће јер се банде растурају у две или више кућа.

При претресу жандарми да су озбиљни, учтиви, строги и правични. Никад не дозволити брутално понашање. Најстрожије је забрањено насртање на част женских.

Најстрожије пазити, да жандарми при претресу не присвоје новац или ма какве друге ствари, било то неке важне вредности.

У кућама где се врши претрес, не сме се примити никаква част, јело и.т.д.

м.) Помоћ војске у потерама

Како се војска не би одвајала од свога позива, за бесциљне покрете, и за мање качачке банде које може жандармерија сама да уништи – могу позиви управних власти – жандармеријски официри тражити помоћ од војске само у овим случајевима:

1.) Ако је немогуће брзо груписање потребног броја жандарма, а опасност је да ће качачке банде побећи пре него ли жандармерија може ступити у акцију.

2.) Ако је извештај о качачкој банди добивен од лица по све поузданог, чији су се извештаји ранијег тога показали тачни, а извештај гласи, да је банда јача.

3.) Ако су жандарми наишли на већу качачку банду и воде борбу, па постоји бојазан да је одељење жандармерије преслабо, да уништи банду.

4.) Ако су се качаци склонили у кулу коју је немогуће без артилерије срушити.

У свим другим случајевима не треба одмах тражити помоћ војске, већ дотичног команданта известити, како би одреди војске били спремни за евентуални покрет.²⁹

²⁹ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 11.

Г.) ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА

Један од главних елемената за успех акције уништавања качачких банди је развијена обавештајна служба. Лица која дају податке о качаким бандама зову се повереници.

Повереници могу бити:

а.) Добровољни, који прикупљају и дају податке из патриотизма, освете, мржње или увређеног честољубља, а зато примају новчане награде.

б.) Плаћени који раде зато што им је то занимање, што су сиромашни или недовољно национално васпитани, немају љубави према отаџбини.

Извештаји добровољних повереника обично су тачни, напротив извештаји плаћених повереника обично су нетачни.

Пошто је праксом утврђено да су извештаји плаћених повереника нетачни, те да суме које се троше на ове поверенике бачене без икакве користи, жандармерија неће радити са овом врстом повереника нити ће добити кредита у тим циљевима.

Са оваквим повереницима ако их плаћају друге власти може се радити али треба бити обазрив.

Добровољни повереници добивају се на овакав начин:

Старешине и жандарми помоћи ће својим понашањем, углађеношћу, излажењем у свим приликама у сусрет (где то закон дозвољава) лицима уз које је уверење да немају везе са качацима. Гледати да се добију тесне везе са тим лицем. И кад стекне поверење о искреном међусобном пријатељству, онда од таквог лица захтевати да му као пријатељ даје податке о качацима. И према оваквим лицима за дуже време остати обазрив, док се стекне јако уверење да су му извештаји тачни. Али и после тога остати резервисан и никада му саопштити наше тајне и жандармеријску организацију.

Чим повереник почне давати извештаје избегавати сваки састанак у јавности. За то не сме апсолутно нико сазнати.

Имена држати у најстрожијој тајности, а не одавати њихова имена ни надлежним судским властима без одобрења Министарства унутрашњих дела.

Повереника треба имати више из разних крајева, а може их бити и више из истог места; само не треба један знати за другога.

У званичним писменим извештајима не сме бити трага из којег би се могло сазнати или закључити ко је повереник.

Од велике је важности да се полициске власти или жандармеријске јединице међусобно извештавају о свим догађајима, која су у вези са акцијом качачких банди, а догађају се на њиховој територији, тако да би ови који раде на уништавању качачке банде били тачно информисани о ситуацији.

Д.) ПОСТЕПЕНО ПРИДОБИВАЊЕ НАРОДА

Полициски чиновници, жандармеријски официри и жандарми треба на сваки начин да се чим више приближе становништву свих вероисповести.

Посвећивати нарочиту пажњу свим народним обичајима и не спречавати, сем уколико нису противни законима. Постепено пажљиво и неосетно учити их и причувати и нашим народним обичајима.

Ово вршити са највећом деликатношћу.

Посећивати у свим приликама њихове домове при свадби, слави, крштењу па и у свим приликама жалости и смрти, при томе се држати озбиљно. Најстрожије забранити исмејавање њихових обичаја и навика, као и дијалекта говора. А тако исто их позивати у своје домове у истим приликама.

При различитим радњама на терену, као и у канцеларијама, кад долазе мештани, указивати им сваку предусретљивост и пажњу. У тим приликама свршавати му посао брзо и по закону. Искористити сваку такву прилику за пропагирање државне идеје, која се састоји у једнакости свих грађана према закону и држави, у делењу правде без обзира на верско и партиско обележје, на настојање државе, да унапреди модерне и материјалне интересе свих грађана и све користи које отуда произлазе за појединца. Говорити о штети која пролази по цели крај и за појединца и породице и њихова имања од несрећених прилика јавне безбедности и уверити га да свака штета долази од неколико криминалних типова. Изложити им какву лепу перспективу има тај крај у будућности, ако би се искоренило качачко зло, а са обзиром на свако врсно неискоришћено богатство тих крајева, трудољубивост, поштење и морала његовог становништва. Нарочито поучно дејствовати да се искорени „крвна освета“.

Ово чинити у свакој другој прилици, кад се долази³⁰ у сусрет са народом и има зато прилика. А најбоља је прилика у цркви, у школама, разним удружењима и зборовима и.т.д.

Ако сви државни органи изврше своју дужност према народу свесно, енергично, не жалећи труда – одужиће се не само држави и целокупном народу, већ ће пробудити личне симпатије становништва што ће бити од неоцењиве користи по њихове и њих саме.³¹

КОМАНДА ЖАНДАРМЕРИЈЕ

Пов. Ј.Б.Бр. 2989

8. новембра 1924. године
Београд

К о м а н д а н т

Дивизиски ђенерал,
Вој. Н. Томић, с.р.

³⁰ Документационо одделение ИНИ, ф. Главен генералштаб, кут. XXXVI/8, бр. 805, стр. 12.

³¹ Исто, стр. 13.



Генерал Војислав Н. Томић

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ:

Документационо одделение „Д-р Велимир Брезоски“ при Институтот за национална историја, Скопје, фонд: Главен генералштаб, кутија: XXXVI/8, бр. док. 805, стр. 1-13, *Упут за рад жандармерије у циљу уништавања качачких банди.*

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ:

Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996, tom I (1876-1918), priredio: Momčilo Stojković, Beograd 1998.

Југословенска држава и Албанци, том I, приредили: Љубодраг Димић, Ђорђе Борозан, Београд 1998.

ЛИТЕРАТУРА:

Antonić Goran, „Kosovski komitet i Kraljevina SHS u svetlu jugoslovenskih izvora 1918-1920“, *Istorija 20. veka*, br. 1/2006, Beograd 2006.

Bjelajac Mile, *Generali i admiral Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, Beograd 2004.

Богдановић Димитрије, *Књига о Косову*, Београд 1999.

Борозан Ђорђе, *Велика Албанија, поријекло – идеје – пракса*, Београд 1995.

Јовановић Владан, „Губици југословенске жандармерије у сукобима са качацима и комитама 1918-1934“, *Токови историје*, бр. 1-2 (2007), Београд 2007.

Jovanović Vladan, *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918-1929. Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*, Beograd 2002.

Маликовић Драги, „Качачки покрет на Косову и Метохији 1922-1924“, *Баштина*, св. 16 (2003), Приштина – Лепосавић 2003.

Храбак Богумил, „Косовски комитет 1918-1924. године“, *Зборник радова Филозофског факултета*, бр. XXXII (2002), Косовска Митровица 2003.

Summary

Dejan Antić

INSTRUCTIONS FOR THE WORK OF GENDARMERIE IN ORDER TO DESTROY THE GANGS OF KAČAK IN SERBIA, from 1924

After the end of the First World War, the liberated territory of Old Serbia was integrated into the system of the newly formed Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The central authorities in Belgrade imposed the issue of liquidation of feudalism, economic recovery and normalization of inter-ethnic relations in the territories of Kosovo and Metohija and Southern Serbia. Resistance to a new social order and a system of power by a number of Albanians in the south of the country has complicated the process of resolving these issues. The permanent destruction of the system that was reflected in the work of the Kosovo Committee and the Kacak Movement (1918-1924) with the aim of destabilizing the Southern Serbia of that time, is the subject of our interest. The most important accent was devoted to presenting a document that reflects the security opportunities of that time. It was created at the Gendarmerie Command in Belgrade, November 8, 1924, and is entitled: “A Guidance for the Work of the Gendarmerie to Destroy the Gang’s Gangs”. A copy of the document was found at the Archives Department of the Institute for National History in Skopje within the Fund “General Staff” of the Army of the Kingdom of SHS / Yugoslavia.

Key words: Instructions, Gendarmerie, Kingdom of SHS, Albanians, Kacak movement.